

ks. Janusz Królikowski

<https://orcid.org/0000-0003-3929-6008>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kamień i pamięć [Stone and Memory],
red. L. Hońdo, S. Pastuszka,
M. Puzio, tłum. i oprac. M. Puzio,
Fundacja AntySchematy 2, Kraków 2018
(Studia Judaica Tarnoviensia Quaestiones de
Coemeteris, 1)

Cmentarz żydowski w Tarnowie był już przedmiotem zainteresowania naukowego i wiele z jego zabytków zostało opisanych ze znanostwem. Na pewno warto kontynuować te prace, biorąc pod uwagę ich znaczenie dla dziejów religijnych i kulturowych Tarnowa oraz dla poznania judaizmu na terenach polskich. Szkoda, że w tej dziedzinie, z rozmaitych oczywiście powodów, mamy wiele zaniedbań, a teraz dochodzą do nich także pewne nastawienia polityczne i ideologiczne uprzedzenia. Tej problematyki nie możemy jednak ani unikać, ani tym bardziej nią manipulować, ponieważ chodzi – jak zaznaczono w tytule sygnalizowanej książki – o pamięć, która obok miłości jest kluczowym elementem ludzkiej tożsamości.

Aby wpisać się w aktualne potrzeby religijno-kulturowe, na pewno musimy dokonać czegoś w rodzaju skrupulatnej inwentaryzacji zabytków żydowskich, które znajdują się na polskich terenach, a które trzeba ochronić i zachować, pokazując równocześnie ich znaczenie. Nie chodzi w tym przypadku o działania okazyjne, którymi zajmą się hobbyści, ale o prace systematyczne, wykonane przez fachowców, które mogłyby przemówić swoją nośnością merytoryczną.

Prezentowana tutaj publikacja wpisuje się w ten podstawowy nut potrzeb historyczno-kulturowych, które w wielu miejscach zostały już zauważone i są stopniowo realizowane. Przedmiotem omawianej publikacji jest inwentarz nagrobków tarnowskich Żydów, a konkretnie: kwatera E, część B na tarnowskim cmentarzu. Jest to efekt prowadzonych w ostatnich latach prac inwentaryzacyjnych, którą koordynowała i prowadziła „Fundacja AntySchematy 2”, a realizowali je uczniowie tarnowskich szkół, studenci i doktoranci Instytutu Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Opracowany fachowo inwentarz nagrobków obejmuje następujące elementy: numer nagrobka, imię i nazwisko zmarłego, opis nagrobka, kopie inskrypcji i jej tłumaczenie, datę śmierci, metrykę i zdjęcie nagrobka. Dzięki przygotowanemu opracowaniu tarnowski cmentarz żydowski, obok którego na ogół przechodzimy dość obojętnie, nabiera znaczenia na mapie historycznej Tarnowa i staje się po prostu wymowny. Za każdym nagrobkiem pojawia się konkretny człowiek, który tutaj żył i pracował, współtworzył miasto i kształtował jego sferę religijno-obyczajową, a w końcu stał się częścią jego pamięci kulturowej, która zostaje szczęśliwie ożywiona.

Bardzo interesująco przedstawiają się zwłaszcza inskrypcje nagrobne, ponieważ dzięki nim możemy w jakiś sposób dotknąć sposobu myślenia i odczuwania tych, którzy zostali złożeni w grobach, jak i tych, którzy te groby budowali dla swoich bliskich. Odsłania się za ich pośrednictwem świat eschatologii żydowskiej, która w pewnej, wcale niemałej mierze różni się od chrześcijańskiej, a więc tym bardziej zasługuje na uwagę i poznanie, bowiem z tego rodzi się potem rozumienie innych. Oprócz eschatologii poznajemy dzięki inskrypcjom świat codziennych odczuć i relacji, jakie panowały w rodzinach żydowskich. Nie jest to nic nowego, ponieważ świat wczesnochrześcijański również znamy, i to nawet dobrze, dzięki zachowanym inskrypcjom grobowym. W każdym jednak razie wywierają one na nas swój wpływ nie tylko intelektualny, lecz także duchowy. Czyż nie zmusza do zastanowienia choćby taka inskrypcja-świadectwo z grobu Riwki, córki Jehudy: „Tu spoczywa. Na wysokościach zamieszka dusza zacna i promienna. W kwiecie wieku, ach, zerwana. Prawa swój grób tu znalazła. Dobrych czynów. Skromna i droga, wspierająca ubogich. Córka ludzi drogich, z pokolenia dobrych i miłych. Bogobojna, jej czyny były zacne. Była koroną swojego męża i dzieci. Jej każdym celem było wspieranie biedaków. Postępowała wiernie przez wszystkie dni. Niewiasta dzielna, czyny jej doskonałe” (s. 209).

Książkę-inwentarz *Kamień i pamięć* należy przyjąć z wdzięcznością i uznaniem kierowanym pod adresem wszystkich jej twórców. Na pewno z odpowiednim zainteresowaniem spotkają się dalsze publikacje dotyczące zarówno cmentarza żydowskiego w Tarnowie, jak i żydowskiego wątku w dziejach Tarnowa. Chodzi o pamięć, która jest twórczym czynnikiem kultury i żywym elementem wzajemnego poznania.

